

Səbahəddin Əli

XƏZ PALTOLU MADONNA

Tərcüməçi:
B.Nəriman

qanun nəşriyyatı

Sabahattin Ali

KÜRK MANTOLU
MADONNA

İşsiz gənc keçmiş məktəb yoldaşının köməyi ilə bankda işə düzəlir. Orada məzlum, talesiz bir qoca – həyatı məğlubiyyətlərlə dolu Raif əfəndi ilə tanış olur. Ömrünün son günlərini yaşayan qocaya həyan olmaq istəyən gənc bir gün onun gündəliyini vərəqləyir. Və bütün həqiqətlərə də elə bu gündəlik güzgü tutur.

Gənc yaşlarında Raif əfəndi atasının sənətini davam etdirmək üçün Berlinə yollanır. İncəsənətə olan marağı onu rəsm qalereyasına getməyə həvəsləndirir. Qalereyadakı tablolardan birinə heyranlıqla tamaşa edən Raif tez-tez bura gəlib “Xəz paltolu qadın”ın portreti qarşısında dayanır. Rəsmi müəllifi Mariya Puder adlı xanımdır və o, bir gün bu gənci kənardan izləməyə son qoyub ona yaxınlaşır. Söhbət etdiyi qadının portretin sahibi olduğunu öyrənəndə Raifin həyatı bir daha geri dönüşü olmayacaq şəkildə dəyişir.

* * *

Bu vaxta qədər təsadüf etdiyim adamlardan bir nəfərin mənə son dərəcə qüvvətli təsiri olmuş, həyatımda silinməz iz buraxmışdır. O vaxtdan günlər, aylar gəlib keçmiş, lakin mən bu təsirdən heç cür yaxa qurtara bilməmişəm. Tək qaldığım zamanlar Raif əfəndinin saf üzü, birisi ilə üz-üzə gələndə, gülümsəməyə çalışan bu adamın dalğın və bir qədər də ürkək baxışları gözlərimin qabağında canlanır. Halbuki o, heç də fəvqəladə bir şəxs deyildi. Əksinə, başqalarından fərqlənməyən, hər gün ətrafımızda yüzlərcə gördüyümüz adi adamlardandı. Onda zahirən insanı maraqlandıran bir xüsusiyyət arayıb-tapmaq mümkün deyildi. Adətən bu cür adamları görəndə öz-özümüzdən soruşuruq: “Görəsən, bunlar nə üçün yaşayırlar? Yaşamaqda nə görürlər? Hansı məntiq, hansı sirr bunları yer üzərində dolaşib nəfəs almağa məcbur edir?” Lakin əsl mətləb də elə ondadır ki, bu adamların zahirə görünüşləri bizi belə düşündürür. Biz heç ağılımıza da gətirmirik ki, axı onların da çiyinlərində başları var, bu başların içində isə heç kəsin istəyib-istəməməsindən asılı

olmayaraq, düşünən beyin var, hərənin özünə görə daxili aləmi var. Amma biz bu aləmə, onun sirlərinə bələd olmadan, elə-belə, öləri üzlərinə baxıb, onların mənən yaşadıkları barədə hökm veririk. Lakin maraqlanıb bu gizli aləmə nəzər salsaq, xəyalımıza belə gətirə bilməyəcəyimiz şeylər görər, gözləmədiyimiz mənəvi zənginliklərlə qarşılaşarıq. Qəribə orasıdır ki, nədənsə insanlar çox vaxt güman edib tapacaqları şeyləri axtarib araşdırmağı daha üstün tuturlar. Əjdaha girmiş quyuya düşməyə razılıq verəcək bir igid tapmaq, əlbəttə, asan iş deyil. Lakin içindən xəbərsiz olduğumuz quyuya enməyə cürət edə biləcək adam tapmaq bundan qat-qat çətindir. Mən də Raif əfəndini təsadüfən tanımışam, bir təsadüf nəticəsində yaxından tanımışam.

Bir bankda kiçik məmur vəzifəsindən azad edilmişdim. (Əslində oradan qovulmuşdum və bunun səbəbini hələ indi də bilmirəm. Vəzifəmin qənaət xətinə ixtisara düşdüyünü söyləsələr də, tezliklə yerimə bir başqa adam götürmüşdülər.) Mən uzun müddətdi Ankarada iş axtarırdım. Cibimdə qalmış beş-on quruşla yay aylarını birtəhər dolandım. Lakin yaxınlaşan qış elə bil xəbərdarlıq edib mənə deyirdi ki, artıq bir azdan yoldaşlarının yanında qala bilməyəcəksən, taxt üzərində rahat-rahət uzanıb yatmalı olmayacaqsan.

Cəmi bir həftədən sonra aşxana haqqını vermək lazımdı, lakin borcumu ödəyəcək qədər pulum yox idi. Qəbul imtahanlarının çoxusunu versəm də, bu işdən bir şey çıxmayacağını qabaqcadan bilirdim, ancaq yenə də axırını gözləyir,

əzab çəkirdim, üzülürdüm. Ayın-oyun almaq üçün, yoldaşlarımdan gizləncə ağız açdığım dükanlardan rədd cavabı alanda dilxor olur, gecəyarısına qədər küçələri boş-boşuna dolaşırdım. Bəzi tanışlarımın ara-sıra dəvət etdikləri içki məclislərində də vəziyyətimin ağırlığını unuda bilmirdim. İşin qəribə cəhəti bu idi ki, əzab-əziyyətim, qəlbimdəki sıxıntı artdıqca, ehtiyacım məni gündən-günə daha bərk xırxaladıqca, məndə utancaqlıq, insanlardan uzaqlaşmaq hissi də artırdı. Əvvəllər iş tapmağı tapşırıdığım, həm də mənə münasibətləri pis olmayan tanışlarıma rast gələndə gizlənmək, başımı aşağı salıb, gözlərinə görünmədən ötüb keçmək istəyirdim. Qabaqlar məni ayaqüstü də olsa qonaq etmələrini utanıb-çəkinmədən xahiş etdiyim, vicdan əzabı çəkmədən borc pul aldığım yoldaşlarıma qarşı da dəyişmişdim. “Vəziyyətin necədir?” – deyə soruşduqları zaman süni bir təbəssümlə “Pis deyil... Hərdən bir müvəqqəti iş tapıram” deyir və cəld uzaqlaşırıdım. İnsanlara yaxınlaşmaq ehtiyacım artdıqca, onlardan uzaq qaçmaq arzum güclənirdi.

Bir gün axşamüstü, stansiya ilə Sərgi evi arasındakı kimsəsiz yolda ağır-ağır gəzişirdim. Ankaranın son dərəcə gözəl payız havasını sinə dolusu ciyərlərimə çəkib, ruhumda nikbin bir əhvali-ruhiyyə yaratmağa çalışırıdım. Xalq evinin¹ şüşələrində əks olunub, ağ mərmər binanı qan rənginə boyayan günəş... akasiya və xırda şam ağaclarının üstündə görünən, lakin buxarmı, tozmu olduğu bilinməyən toran-

¹ Xalq partiyasının mədəni-maarif ocağı.

lıq... hansı tikintidəsə işləyib yorulmuş, belləri bükülmüş, lal-dinməz evə qayıdan cırıq paltarlı fəhlələr... avtomaşın təkərlərinin yer-yer izi qalmış, harayasa uzanıb gedən asfalt yol... Hər şey adamın üzünə gülürdü... hər şey qaydasında, öz yolu ilə gedirdi. Mən də bu ümumi axına tabe olmalı, dinib-danışmadan bu axına qoşulmalıydım.

Elə bu vaxt yanımdan sürətlə bir avtomaşın keçdi. Dönüb baxanda mənə belə gəldi ki, avtomaşında oturan adamı tanıdım. Maşın beş-on addımlıqda dayandı, qapı açıldı, məktəb yoldaşım Həmdi başını bayıra çıxarıb mənə səslədi.

Yaxınlaşdım.

– Hara gedirsən?

– Heç yerə, gəzişirəm!

– Elə isə gedək bizə!

Cavabımı gözləmədən yanında mənə yer göstərdi. Yol-da söhbətindən başa düşdüm ki, işlədiyi şirkətin fabriklərinə baş çəkməyə gedibmiş, indi də geri qayıdır. “Gələcəyimi tələqramla xəbər vermişəm. Hər halda hazırlıq görməmiş olmazlar. Yoxsa cürət edib səni evə dəvət etməzdim”, – dedi...

Gülümsədim.

Övvəllər Həmdi ilə tez-tez görüşərdik. Amma bankdan çıxandan sonra onu görməmişdim. Maşın, avadanlıq ticarətində vasitəçilik edən, meşə və taxta avadanlığı ticarəti ilə məşğul olan bir şirkətdə müdir müavini vəzifəsində işlədiyini və yaxşı pul qazandığını bildirdim. Məhz buna görə də işsiz vaxtlarımda ona müraciət etməmişdim. Elə bilərdi ki, yanına iş istəməyə yox, pul almağa gəlmişəm.

– Yenə də bankda işləyirsən? – deyə soruşdu.

– Xeyr, oradan çıxmışam, – dedim.

Təəccüblə:

– Bəs harada işə giribsən?

Könülsüz cavab verdim:

– İşləmirəm.

Məni başdan-ayağa süzüb, tökülmüş əyin-başıma baxdı. Gülümsəyib əlini dostcasına çiynimə vurdu. Məni evinə dəvət etdiyinə peşman olmadığını göstərməyə çalışdı.

– Elə bu axşam danışib söhbət edərsən, bir çarə taparıq. Kədərlənmək lazım deyil! – dedi.

Özündən, vəziyyətindən razı, verdiyi sözü yerinə yetirə biləcəyinə əmin adamlar kimi danışdı. Deməli, artıq onun tanış-bilişə kömək əli uzatmaq imkanı da vardı. Qibtə etdim. Kiçik, lakin rahat bir evdə yaşayırdı. Arvadı da suyuşirin bir qadın idi. Heç də utanıb-çəkinmədən qabağında öpüşdülər. Həmdini məni tək qoyub yuyunmağa getdi. Məni öz arvadı ilə tanış etmədiyi üçün, nə edəcəyimi bilmədən qonaq otağının ortasında quruyub qalmışdım. Qadın da qapı ağzında durub gözaltı məni süzürdü. Bir qədər fikirləşdi, görünür, fikrindən “Buyurun oturun” demək keçdi. Lakin sonra lazım bilməyib, yavaşca otaqdan çıxdı.

Başqalarına qarşı heç vaxt etinasız olmayan, ədəb qaydalarına çox fikir verən, hətta bu mərtəbəyə qismən də mərifəti sayəsində çatmış Həmdinin məni nə üçün bu cür, ortalıqda, tək buraxıb getməsi barədə düşündüm. Görünür,

onun bu hərəkəti, böyük vəzifələrə keçən adamlara xas olan əsas xüsusiyyətlərdən biri idi – köhnə, lakin həyatda özlərindən aşağı pillədə duran yoldaşlarına qəsdən etinasızlıq göstərmək... “Siz” deyə müraciət etdikləri dostlarına birdən-birə kobudcasına “sən” demək, adamın sözünü yarıda kəsib, mənasız bir söz soruşmaq, həm də bunu təbii şəkildə etməyə çalışmaq, hətta çox vaxt şəfqət və mərhəmətlə gülümsünə-gülümsünə... Son günlər belə şeyləri çox görmüşdüm, ona görə də əsəbiləşmədim, Həmdiyə acı bir söz deməyi ağılıma da gətirmədim. Dinməzəcə heç bir söz demədən çıxıb getmək, bu cansıxıcı vəziyyətdən xilas olmaq haqqında fikirləşirdim. Lakin elə bu vaxt ağ önlüklü, başı yaylıqlı, yaşlı bir kəndli qadın səssiz-səmirsiz içəri girdi. Ayaqlarının səsi də çıxmırdı. Yamaqlı qara corab geymişdi. Qəhvə gətirmişdi. Parçasına çiçək şəkilləri toxunmuş mavi rəngli kürsülərdən birində oturdum. Ətrafa baxdım. Divarlardan ailə üzvlərinin və artistlərin şəkilləri asılmışdı. Bir tərəfdə evin xanımına mənsub olduğu hiss edilən kitab rəfində hərəsi iyirmi beş quruşluq bir neçə roman, moda məcmuələri vardı. Siqar stolunun alt gözündə əzik-əzik bir neçə albom qoyulmuşdu. Yəqin ki, bu evə gələnlər tez-tez vərəqləyib baxdıqları üçün albomlar bu hala düşmüşdü. Nə edəcəyimi bilmədiyimdən onlardan birini götürüb açmaq istəyirdim ki, Həmdi qapıda göründü. Bir əli ilə hələ qurumamış saçlarını darayır, o birilə yaxası açıq-ağ fransız köynəyini düymələyirdi.